2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Paweł Edmund Strzelecki

Wyruszył w świat z maleńkiej Głuszyny, wsi pod Poznaniem, najpierw niedaleko, do Skubarczewa, Warszawy, Krakowa, a potem dalej, do Włoch, Francji, Anglii. Kiedy Europa zrobiła się dla niego za ciasna, wsiadł na statek i popłynął ku nowym lądom. Nie ukończył żadnych uniwersytetów, uczył się w podróży, czytając i obserwując. W podróży był całe życie – odwiedził wszystkie kontynenty z wyjątkiem Antarktydy, dotknął każdego i nad każdym się pochylił. Z ciekawości, chęci poznania, pasji odkrywania. Musiał być silnym i odważnym mężczyzną, bo tylko taki mógł pieszo eksplorować tysiące kilometrów nieznanych lub znanych, ale dalekich od cywilizacji krain. Nie był naukowcem, był badaczem, który pisał prace naukowe, choć może nie w takim stylu i takim językiem, jakie obowiązywały w kołach naukowych tamtego czasu. Nie pozwalał mu na to temperament i swoisty zmysł obserwacji, który poetyzował opisywane zjawiska. Mimo to, a może właśnie dzięki temu, został członkiem Królewskiego Towarzystwa Geograficznego w Londynie i honorowym doktorem prawa cywilnego Uniwersytetu Oksfordzkiego, dostąpił zaszczytów, które nie były udziałem wielu uczonych. Jego książka *Nowa Południowa Walia* przez kilkadziesiąt lat była podstawowym kompendium wiedzy o Australii.

Nie jest nadużyciem nazywanie go dzisiaj geologiem, mineralogiem, geografem, klimatologiem, wulkanologiem, etnografem. Znał kilka języków, był dowcipnym, elokwentnym i pożądanym towarzyszem dysput i nieformalnych spotkań na całym świecie, nie tylko na salonach, ale także wśród tubylców w najdalszych zakątkach Ziemi. A może jego etos jest tylko wytworem wyobraźni dwóch biografów Strzeleckiego – Wacława Słabczyńskiego i Lecha Paszkowskiego, bez których publikacji o tej wyjątkowej postaci i jej historii niewiele byłoby wiadomo? Na pewno nie byłoby tej wystawy... Nie ulega natomiast wątpliwości, że Paweł Edmund Strzelecki był jednym z najwybitniejszych poznaniaków, który po latach zapomnienia wraca do zbiorowej pamięci.

Paweł Edmund Strzelecki began his journey through life in Głuszyna, a tiny village near Poznań; then nearby, in Skubarczew, and on to Warsaw, Kraków, and then further afield, to Italy, France and England. When Europe became too cramped for him, he boarded a ship and sailed towards new lands. He did not graduate from any universities; he learned on the move by reading and observing. He spent a lifetime travelling - he visited every continent except Antarctica, touched and explored each one. Out of curiosity, a desire to learn, a passion for discovery. He must have been a strong and courageous man, because only such a man could explore on foot thousands of kilometres of, more or less familiar, far from civilised lands. He was not a scientist, but a researcher who wrote scientific papers, although perhaps not in the style and language of the scientific circles of the time. This was simply not possible because of his temperament and his peculiar sense of observation, which turned whatever he described into poetry. In spite of this, or perhaps because of it, he became a Fellow of the Royal Geographical Society in London and an honorary Doctor of Civil Law at Oxford University, receiving honours not enjoyed by many scholars. His book *Physical Description of New South Wales* remained a staple compendium on Australia for several decades. Today, calling him a geologist, mineralogist, geographer, climatologist, volcanologist and ethnographer is no exaggeration. He spoke several languages and was a witty, eloquent and sought-after companion for disputes and informal gatherings around the world, not only in exclusive salons but also among natives in the farthest corners of the world. Or might his ethos be just a figment of the imagination of two of Strzelecki's biographers, Wacław Słabczyński and Lech Paszkowski, without whom little would be known about this exceptional man and his life? This exhibition would certainly not have happened... There is no doubt, however, that he was one of the most distinguished Poznanians who, after years of oblivion, is returning to the collective memory.

kurator wystawy: Danuta Książkiewicz-Bartkowiak
tłumaczenie: Biuro Tłumaczeń KWARTET s.c.
projekt graficzny: Iza Kolka
rysunki: Anna Ziętkiewicz
sponsor druku: Envirotech Sp. z o.o.

exhibition curator: Danuta Książkiewicz-Bartkowiak
translation: Biuro Tłumaczeń KWARTET s.c.
graphic design: Iza Kolka
drawings: Anna Ziętkiewicz
print sponsor: Envirotech Sp. z o.o.

POZnań
Wydawnictwo Miejskie Posnania
ENVIROTECH
Kosciuszko Heritage
Polish-Australian Internet Newspaper
Puls Polonii
www.pulspolonii.com
Fundacja Rozwoju Miasta Poznania
Biblioteka Raczyńskich
RADA OSIEDLA GŁUSZYNA
CYRYL
cyryl.poznan.pl

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Głuszyna

Wieś Głuszyna (w głębi kościół św. Jakuba), od góry po prawej: pastwiska, szkoła i rodzina Grześkowiaków przed ołtarzem wystawionym na Boże Ciało w bramie wjazdowej do gospodarstwa, fot. z początków XX w., 1918 r., 1960 r. i 1918 r., ze zb. H. Grześkowiak

Głuszyna village (St. James' church in the background), from top right: pastures, school and the Grześkowiak family in front of the altar for Corpus Christi erected in the farm gate, photos from the beginning of the 20th century, 1918, 1960 and 1918, from the collection of H. Grześkowiak.

Szlachecką wieś Głuszyna założono w XIII wieku, w 1364 roku przeszła na własność biskupstwa poznańskiego, w 1942 roku Niemcy włączyli ją w granice Poznania. To tutaj w dworze dzierżawionym przez Franciszka Strzeleckiego i jego żonę Annę z Raczyńskich 20 lipca 1797 roku urodził się Paweł Edmund Strzelecki. W Głuszynie mieszkał krótko, kiedy miał 4 lata, jego rodzice wydzierżawili majątek Skubarczewo położony niedaleko Gniezna. Paweł Edmund Strzelecki nigdy już do Głuszyny nie wrócił.

The noble village of Głuszyna was founded in the 13th century, in 1364 it became the property of the bishopric of Poznań, and in 1942 the Germans incorporated it into the city of Poznań. It was here, in the manor leased by Franciszek Strzelecki and his wife Anna née Raczyńska, that Paweł Edmund Strzelecki was born on 20 July 1797. He did not live in Głuszyna for long. When he was 4, his parents leased the Skubarczewo estate located near Gniezno. Paweł Edmund Strzelecki never returned to Głuszyna.

POZnań · Wydawnictwo Miejskie Posnania · ENVIROTECH · Kosciuszko Heritage · Puls Polonii · Fundacja Rozwoju Miasta Poznania · Biblioteka Raczyńskich · RADA OSIEDLA GŁUSZYNA · CYRYL

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Kościół w Głuszynie
Church in Głuszyna

Kościół w Głuszynie, fot. z 1946 r., ze zb. MKZ w Poznaniu

Church in Głuszyna, photo from 1946, courtesy of MKZ (City Heritage Conservation Office), Poznań

Gotycki kościół św. Jakuba Większego Apostoła zbudowano na przełomie XIII i XIV wieku, krótko po fundacji kolegiaty głuszyńskiej dokonanej w 1296 roku. Przetrwały pierwotne mury świątyni, w XIX wieku wymurowano jedynie nowy szczyt prezbiterium, a około 1930 roku – sklepienie w miejscu dawnego stropu lub odkrytej więźby dachowej. Kościół posiada wyjątkowe, cenne, pięknie brzmiące organy, dzieło słynnego niemieckiego organmistrza Friedricha Ladegasta z 1884 roku. Zachowała się także drewniana, rokokowa chrzcielnica ozdobiona główkami anielskimi, w której 21 lipca 1797 roku proboszcz Marcin Hantusz prawdopodobnie ochrzcił Pawła Edmunda Strzeleckiego, ponieważ wymieniono ją w wizytacji kościoła przeprowadzonej w 1781 roku.

The Gothic church of St James the Greater Apostle was built at the turn of the 13th and 14th centuries, shortly after the founding of the Collegiate Church in Głuszyna in 1296. The original church walls have survived, with only the new presbytery gable being built in the 19th century and a vault in place of the former ceiling, or exposed timber roof truss around 1930. The church has unique, treasured and beautiful-sounding organs, the work of the famous German organ builder Friedrich Ladegast from 1884. Also preserved is a wooden rococo baptismal font adorned with angel's heads, in which the parish priest Marcin Hantusz probably baptised Paweł Edmund Strzelecki on 21 July 1797, something mentioned during the canonical visitation conducted in 1781.

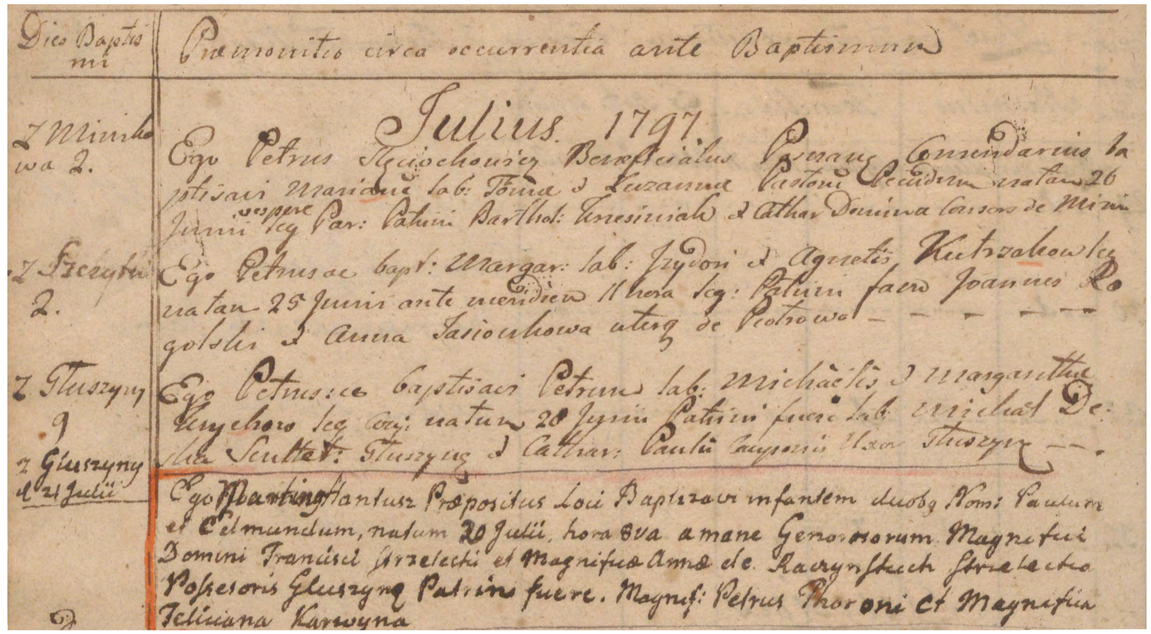

Akt chrztu Pawła Edmunda Strzeleckiego z ksiąg metrykalnych z 21 lipca 1797 r., ze zb. Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu

Baptismal certificate of Paweł Edmund Strzelecki from the metrical books of 21 July 1797, courtesy of the Archdiocesan Archives in Poznań

Rokokowa chrzcielnica, fot. P. Jamski, ze zb. Instytutu Historii Sztuki w Warszawie

Rococo baptismal font, photo by P. Jamski, courtesy of the Institute of Art History in Warsaw

Wnętrze kościoła w Głuszynie, fot. z ok. 1960 r., H. Kondziela, ze zb. MKZ w Poznaniu

Interior of the church in Głuszyna, photo from ca. 1960, H. Kondziela, courtesy of MKZ (City Heritage Conservation Office), Poznań

POZnań · Wydawnictwo Miejskie Posnania · ENVIROTECH · Kosciuszko Heritage · Puls Polonii · Fundacja Rozwoju Miasta Poznania · Biblioteka Raczyńskich · RADA OSIEDLA GŁUSZYNA · CYRYL

Adyna

Adyna Turno (w środku),
fot. z 1872 r., ze zb. Biblioteki Kórnickiej

Adyna Turno (in the middle),
photo from 1872, courtesy of the Kórnik Library

Fragment pamiętnika Adyny Turno,
ze zb. Archiwum Państwowego w Poznaniu

Extract from the diary of Adyna Turno,
courtesy of the State Archives in Poznań

Pałac w Objezierzu, w którym mieszkała Adyna Turno,
fot. z 1912 r. [w:] L. Durczykiewicz, *Dwory polskie w Wielkim Księstwie Poznańskim*, Poznań 1912,
ze zb. Biblioteki Raczyńskich

Palace in Objezierz, where Adyna Turno lived, photo
from 1912 [in:] Durczykiewicz L., *Dwory polskie w Wielkim Księstwie Poznańskim*, Poznań 1912,
courtesy of the Raczyński Library

Paweł Edmund Strzelecki
[w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Paweł Edmund Strzelecki
[in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warsaw 1957

Po konfiskacie w 1798 roku przez rząd pruski należącego do biskupa poznańskiego i dzierżawionego przez Strzeleckich majątku Głuszyna rodzina Pawła Edmunda w 1801 roku wydzierżawiła majątek Skubarczewo koło Gniezna. W 1807 roku, po śmierci rodziców, 10-letnim Pawłem zaopiekowała się mieszkająca w Warszawie siostra jego matki Tekla Żmichowska. Z Warszawy Strzelecki udał się do Krakowa, gdzie przebywał kilka lat. Do Wielkopolski, do domu swojej siostry Izabeli zamężnej Słupskiej wrócił w 1817 roku. Krótko potem poznał Adama Turno i jego 15-letnią córkę Aleksandrę (Adynę). Zakochał się w niej z wzajemnością. Na przeszkodzie małżeństwu stanął jednak ojciec Adyny, który uznał, że Strzelecki nie jest dostatecznie majętnym kandydatem na zięcia. Wkrótce Strzelecki opuścił Wielkopolskę i nigdy już tu nie wrócił. Od tego czasu niespełniona, romantyczna miłość tej pary trwała już tylko w listach, które wymieniali między sobą przez kilkadziesiąt lat. Podobno ostatni raz spotkali się w 1866 roku w Genewie. Oboje nigdy nie zawarli związków małżeńskich.

After the Prussian government confiscated the estate of Głuszyna in 1798, which belonged to the bishop of Poznań and was leased by the Strzelecki family, in 1801 Paweł Edmund's family leased the estate of Skubarczewo near Gniezno. In 1807, after the death of his parents, the 10-year-old Paweł came into the care of his mother's sister Tekla Żmichowska, who lived in Warsaw. From Warsaw, Strzelecki moved to Krakow, where he stayed for several years. He returned to Wielkopolska (Greater Poland), to the home of his sister Izabela Słupska in 1817. Shortly afterwards, he met Adam Turno who had a 15-year-old daughter Aleksandra (Adyna). They fell in love with each other. However, the marriage was thwarted by Adyna's father, who rejected Strzelecki as a suitor claiming he was not wealthy enough. Strzelecki soon left Wielkopolska to never return. From then on, the couple's unfulfilled romantic love endured only in the letters they exchanged for several decades. Apparently, the last time they met was in Geneva in 1866. Neither of them ever married.

POZnań · Wydawnictwo Miejskie Poznania · ENVIROTECH · Kosciuszko Heritage · Pułk Pelonii · Fundacja Rozwoju Miasta Poznania · Biblioteka Raczyńskich · RADA OSIEDLA GŁUSZYNA · CYRYL

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Ameryka
America

Stany Zjednoczone i Brytyjska Ameryka Północna (dzisiaj Kanada), *Vollständiger Hand-Atlas der neueren Erdbeschreibung über alle Theile der Erde in 80 Blättern*, Glogau 1844, C. Flemming, ze zb. Biblioteki Raczyńskich

The United States and British North America (nowadays Canada), Flemming. C., *Vollständiger Hand-Atlas der neueren Erdbeschreibung über alle Theile der Erde in 80 Blättern*, Glogau 1844, courtesy of the Raczyński Library

Okolice jeziora Ontario w Kanadzie, fot. z października 2018 r., R. Nawrot

Area of Lake Ontario, Canada, photo from October 2018, R. Nawrot

Na początku lat 20. XIX wieku Paweł Edmund Strzelecki podróżował po Europie. We Włoszech poznał księcia Franciszka Sapiehę, który zatrudnił go jako administratora swoich licznych majątków na kresach Rzeczypospolitej. Strzelecki pracował dla Sapiehy cztery lata, od 1825 do 1829 roku. Później prawdopodobnie przebywał jakiś czas we Francji, a w latach 1831–1834 – w Anglii. 8 czerwca 1834 roku wyruszył z Liverpoolu w podróż do Nowego Świata. Najpierw popłynął statkiem do Nowego Jorku. Eksplorował wschodnie stany, wodospad Niagara, krainę Wielkich Jezior. Nad jeziorem Ontario odkrył złoża rud żelaza i miedzi. Odwiedził Kubę i Meksyk. Od końca 1835 roku przez ponad dwa lata prowadził badania geologiczne i meteorologiczne w Ameryce Południowej, w Brazylii, Argentynie, Urugwaju i Chile. Amerykę opuścił w 1838 roku, być może z ulgą – w czasie kilkuletniej podróży był świadkiem przerażającej rzezi Indian w Argentynie pod rządami hiszpańskimi, a w porcie w Rio de Janeiro wstrząsnął nim widok umierających z głodu i pragnienia ludzi na statku handlarzy niewolników przechwyconym przez Anglików.

In the early 1820s, Paweł Edmund Strzelecki travelled throughout Europe. In Italy, he met Duke Franciszek Sapieha, who hired him as an administrator of his numerous estates in the borderlands of Poland. Strzelecki worked for Sapieha for four years, from 1825 to 1829. He then probably spent some time in France, and between 1831 and 1834 in England. On 8 June 1834, he set off from Liverpool for the New World. He first sailed to New York. He explored the eastern states, Niagara Falls and the land of the Great Lakes. At Lake Ontario, he discovered deposits of iron ore and copper. He visited Cuba and Mexico. From late 1835, he spent more than two years conducting geological and meteorological surveys in South America, in Brazil, Argentina, Uruguay and Chile. He left America in 1838, perhaps to his relief - during several years of travelling he had witnessed the appalling slaughter of Indians in Argentina under Spanish rule, and in the port of Rio de Janeiro he was shaken by the sight of people dying of hunger and thirst on a slave-trading ship seized by the English.

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Hawaje i Markizy
Hawaii and the Marquesas

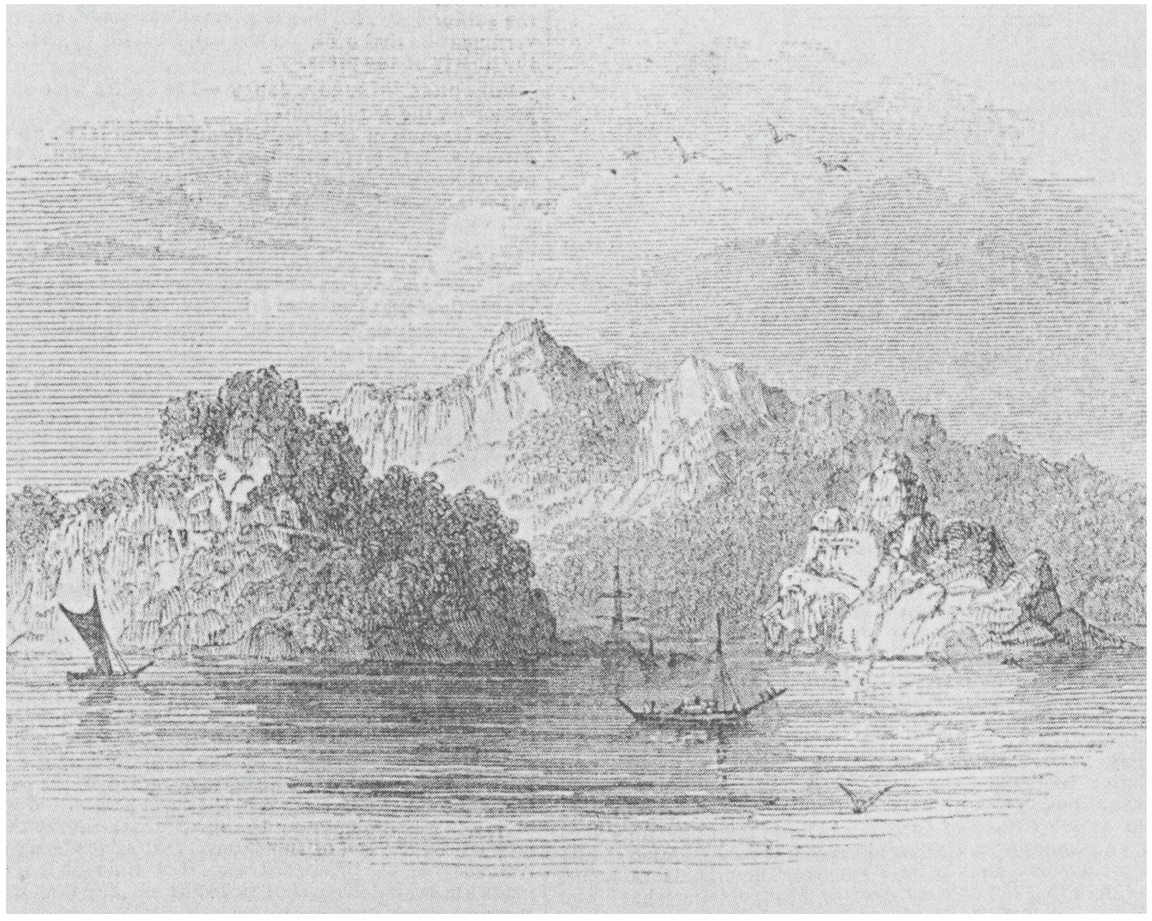

Markizy, rys. z „Illustrated London News", t. 2, ze zb. State Library Victoria

The Marquesas, "Illustrated London News," vol. 2, courtesy of the State Library Victoria

Statek *Fly*, lit. G. Gluck, National Maritime Museum Greenwich
[w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

The *Fly*, lit. G. Gluck, National Maritime Museum Greenwich
[in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

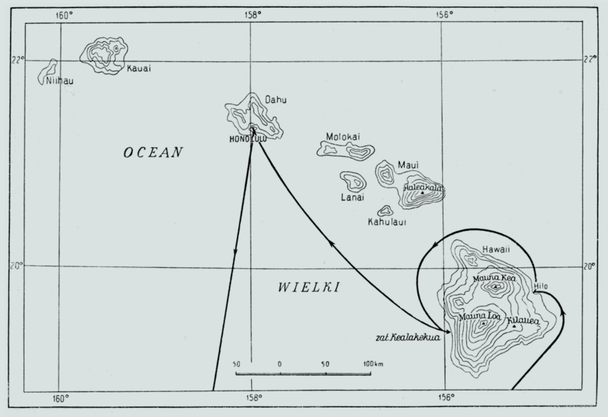

Trasa podróży Pawła Edmunda Strzeleckiego po Hawajach [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Paweł Edmund Strzelecki's travel itinerary for Hawaii [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

20 lipca 1838 roku Paweł Edmund Strzelecki zaokrętował się na pięknym żaglowcu *Fly* w porcie w Valparaiso w Chile i popłynął na Markizy, wulkaniczne wyspy na Oceanie Spokojnym, od 1842 roku wchodzące w skład Polinezji Francuskiej, zamorskiej wspólnoty Francji. Stamtąd udał się na Hawaje, gdzie zbadał i pięknie opisał jeden z kraterów czynnego do dzisiaj wulkanu Kilauea na największej wyspie archipelagu Hawai'i. W drodze na Tahiti okręt zawinął do Honolulu na innej wyspie Hawajów, Oahu.

Na Tahiti, największej wyspie archipelagu Wysp Na Wietrze wchodzących w skład Wysp Towarzystwa, Strzelecki przebywał kilka miesięcy w gościnie u królowej Pomare IV (w tym czasie Tahiti było królestwem, potem francuskim protektoratem, dzisiaj to część Polinezji Francuskiej). W styczniu 1839 roku był już na żaglowcu *Justine* i zmierzał ku Nowej Zelandii, wyposażony w list polecający od pastora George'a Pritcharda, konsula brytyjskiego na Tahiti, do pastora w Sydney.

On 20 July 1838, Paweł Edmund Strzelecki embarked on the beautiful sailboat *Fly* in the port of Valparaiso, Chile, and sailed to the Marquesas - volcanic islands in the Pacific Ocean, part of French Polynesia, an overseas territory of France since 1842. From there, he went to Hawaii, where he explored and gave a beautiful description of one of the craters of Kilauea volcano, still active today, located on the largest island in the Hawai'i archipelago. On the way to Tahiti, the ship called at Honolulu on Oahu. In Tahiti, the largest island of the Windward group of the Society Islands, Strzelecki stayed for several months as a guest of Queen Pomare IV (at that time Tahiti was a kingdom, then a French protectorate, whereas today it is part of French Polynesia). By January 1839 he was already on board the sailing ship *Justine* and heading for New Zealand, equipped with a letter of introduction from Pastor George Pritchard, the British consul in Tahiti, to a pastor in Sydney.

POZnań · Wydawnictwo Miejskie Poznania · ENVIROTECH · Kosciuszko Heritage · Pula Polonii · Fundacja Rozwoju Miasta Poznania · Biblioteka Raczyńskich · Rada Osiedla Głuszyna · CYRYL

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Nowa Zelandia
New Zealand

Bay of Islands na Wyspie Północnej w Nowej Zelandii, „Illustrated London News", t. 2, ze zb. State Library Victoria
[w:] L. Paszkowski, *Paweł Edmund Strzelecki. Podróżnik – odkrywca – filantrop*, Poznań 2021

Bay of Islands on the North Island in New Zealand, "Illustrated London News", vol. 2, courtesy of the State Library Victoria
[in:] Paszkowski L., *Paweł Edmund Strzelecki. Podróżnik – odkrywca – filantrop*, Poznań 2021

Nowa Zelandia, fot. z 2012 r., R. Nawrot

New Zealand, photo from 2012, R. Nawrot

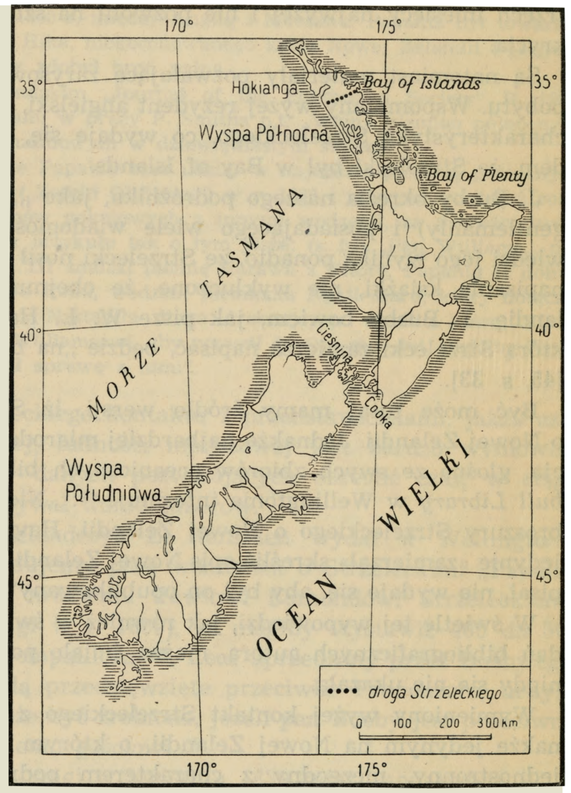

Nowa Zelandia w 1. połowie XIX w. i droga, którą przeszedł Strzelecki na Wyspie Północnej [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

New Zealand in the first half of the nineteenth century and the trail taken by Strzelecki in the North Island [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Francuski statek *Justine* z Pawłem Edmundem Strzeleckim na pokładzie wpłynął do Bay of Islands na Wyspie Północnej w Nowej Zelandii 17 lutego 1839 roku. Z zapisków Strzeleckiego wynika, że wędrował i prowadził badania mineralogiczne i geologiczne tylko na tej wyspie, natomiast okazy skał i minerałów z Wyspy Południowej, największej z nowozelandzkich wysp, dostarczyli mu tubylcy, Maorysi. W czasie prawie dwumiesięcznego pobytu w Nowej Zelandii spotkał się z wodzem jednego z tamtejszych plemion Papahią i brytyjskim rezydentem Jamesem Busbym. Ten ostatni sprowadził do Nowej Zelandii winorośle, obaj natomiast mieli swój udział w podpisaniu traktatu z Waitangi w lutym 1840 roku, który uznawał maoryską własność ziemi i nadawał im obywatelstwo brytyjskie – Papahia był jednym z jego sygnatariuszy, Busby go przygotował.

The French ship *Justin*e with Pawel Edmund Strzelecki on board entered the Bay of Islands on the North Island in New Zealand on 17 February 1839. According to Strzelecki's notes, he wandered and conducted mineralogical and geological research only on this island, while rock and mineral specimens from the South Island, the largest of New Zealand's islands, were supplied to him by Maori natives. During his nearly two-month stay in New Zealand, he met the chief of one of the local Papahia tribes and British Resident James Busby. The latter brought vines to New Zealand, while both were instrumental in signing the Treaty of Waitangi in February 1840, which recognised Maori ownership of land and granted them British citizenship – Papahia was one of its signatories, and Busby drafted it.

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Australia

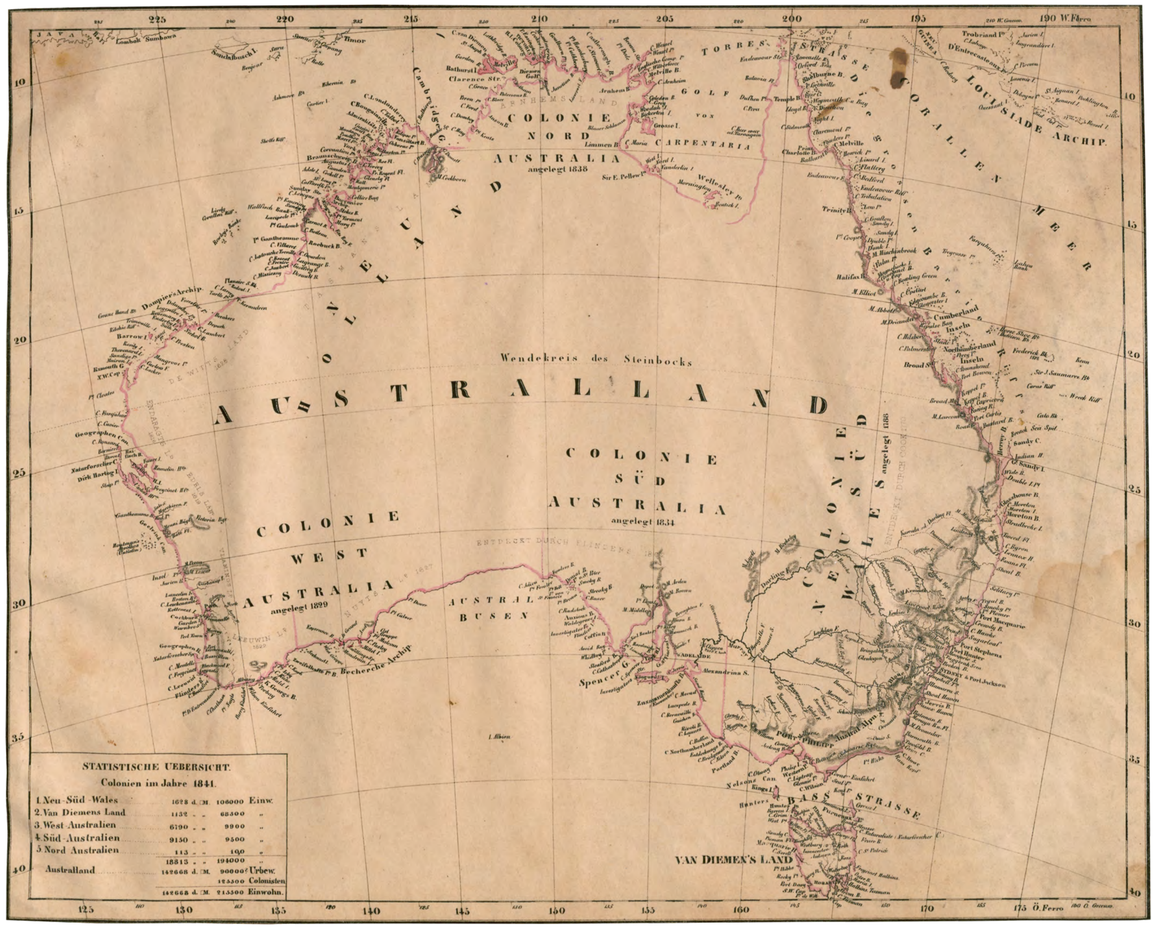

Australia i Ziemia van Diemena (od 1856 r. Tasmania od nazwiska jej odkrywcy Abla Jonszoona Tasmana), *Vollständiger Hand-Atlas der neueren Erdbeschreibung über alle Theile der Erde in 80 Blättern*, Glogau 1844, C. Flemming, ze zb. Biblioteki Raczyńskich

Australia and Van Diemen's Land (known as Tasmania since 1856 from the name of the explorer Abel Janszoon Tasman), Flemming C., *Vollständiger Hand-Atlas der neueren Erdbeschreibung über alle Theile der Erde in 80 Blättern*, Glogau 1844, courtesy of the Raczyński Library

Zatoka Sydney w 1848 r. [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Sydney Bay in 1848 [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Australia, odręczny szkic Strzeleckiego z zaznaczeniem terenów, które badał [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Australia, a hand-drawn sketch by Strzelecki showing the areas he explored [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

25 kwietnia 1839 roku Paweł Edmund Strzelecki z pokładu żaglowca *Justine* zszedł na ląd w Sydney w Australii, na kontynent, który uczynił go sławnym i sprawił, że jego nazwisko na zawsze zapisało się w historii świata. Trzy lata wcześniej do portu w Sydney zawinął HMS *Beagle*, okręt badawczy, którym podróżował Karol Darwin. Pierwsze wrażenia obu były podobne – raj na ziemi zbudowany przez Anglosasów na antypodach. Ale już pierwsza, kilkumiesięczna wyprawa w głąb lądu uświadomiła Strzeleckiemu, że Australia to pusty, surowy, „dziki kraj". Jak bardzo dziki, miał się wkrótce przekonać, kiedy dowiedział się, że biali osadnicy, wywodzący się głównie ze skazańców zesłanych z Wysp Brytyjskich do utworzonych na terytorium Australii kolonii karnych i sprawujących nad nimi nadzór żołnierzy, strzelali do rdzennych mieszkańców (Aborygenów) jak do kangurów i nie widzieli w tym nic zdrożnego.

On 25 April 1839, Paweł Edmund Strzelecki stepped ashore from the ship Justine in Sydney, Australia, the continent that made him famous and forever inscribed his name in world history. Three years earlier, H.M.S Beagle, the research ship on which Charles Darwin had travelled, had called at Sydney harbour. The first impressions of the two men were similar - a paradise on earth built by the Anglo--Saxons in the antipodes. However, the very first several-month-long expedition inland made Strzelecki realise that Australia was an empty, harsh, 'wild country'. Just how wild, he was soon to find out, when he learned that the white settlers, mainly descended from convicts sent from the British Isles to the penal colonies established on Australian territory, shot the natives (Aboriginal people) like kangaroos and saw nothing wrong with it.

POZnań · Wydawnictwo Miejskie Poznania · ENVIROTECH · Kosciuszko Heritage · Puls Polonii · Fundacja Rozwoju Miasta Poznania · Biblioteka Raczyńskich · RADA OSIEDLA GŁUSZYNA · CYRYL

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Złoto
Gold

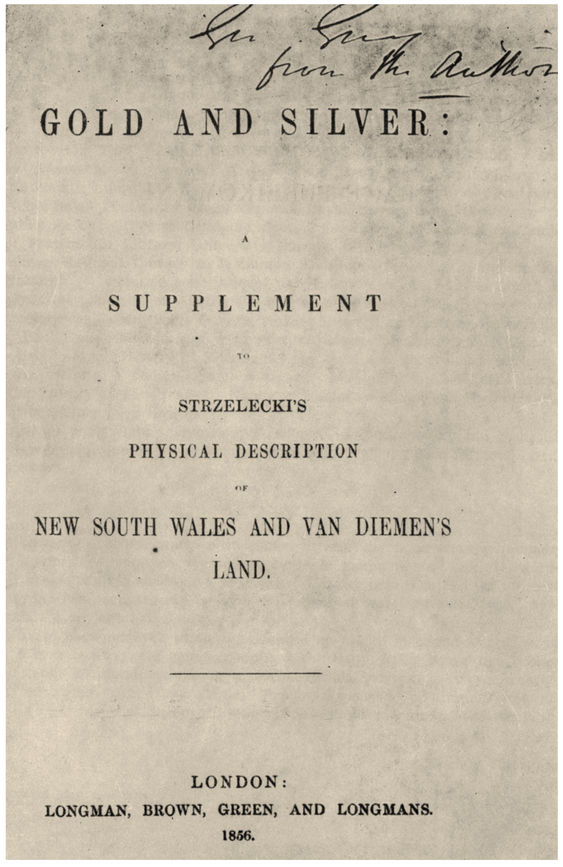

George Gipps, gubernator Nowej Południowej Walii [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

George Gipps, Governor of New South Wales [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Strona tytułowa książki *Gold and Silver* [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Cover page of the book *Gold and Silver* [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Poszukiwacze złota, lit. z 1850 r. [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

The Gold Diggers, lit. from 1850 [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

W sierpniu 1839 roku Strzelecki wyruszył z Sydney w swoją pierwszą australijską podróż na zachód kontynentu. Badając Góry Błękitne w Nowej Południowej Walii (tak nazwał południowo-wschodnie wybrzeże kontynentu jego pierwszy badacz James Cook), natrafił na złoto. O swoim odkryciu poinformował gubernatora Nowej Południowej Walii sir George'a Gippsa. Ten jednak w obawie przed zamieszkami, które ta informacja mogłaby wywołać w jego kolonii (zsyłano tu przestępców z Wysp Brytyjskich), wymógł na Strzeleckim, aby swoje odkrycie zachował w tajemnicy. Co więcej – bał się, że gdyby ta wiadomość dotarła do Brytyjczyków, na Wyspach wzrosłaby przestępczość, bo każdy chciałby zostać zesłany do złotonośnej krainy. Strzelecki obiecał Gippsowi dyskrecję i nie wyszedł na tym dobrze – w następnych latach kilku kolejnych poszukiwaczy poinformowało o odkryciu złota w Australii, wywołując gorączkę większą niż w Kalifornii, a każdy z nich uważał się za pierwszego. Strzelecki milczał, dopiero w 1856 roku w pracy *Gold and Silver* odniósł się do swojego odkrycia, podsumowując kurtuazyjnie, że wielkie odkrycia są często dziełem wielu osób. Oficjalnie za odkrywcę złota w Australii uważa się Edwarda Hargravesa, który dokonał tego w 1851 roku i dostał za to wysoką nagrodę.

In August 1839, Strzelecki set off from Sydney on his first Australian voyage to the west of the continent. While exploring the Blue Mountains in New South Wales (so named by James Cook, the first explorer of the continent's south-east coast), he came across gold. He informed Sir George Gipps, the Governor of New South Wales, of his discovery. However, the latter, in fear of the riots that this information could cause in his colony (criminals from the British Isles were sent here), forced Strzelecki to keep his discovery a secret. What's more - he feared that if this news reached the British, the Isles would face an increase in crime, as everyone would want to be exiled to the gold-bearing land. Strzelecki promised discretion to Gipps, and it didn't work out well for him - in the following years, several other explorers announced they had discovered gold in Australia, causing a fever greater than that in California, and they each considered themselves to be the first. Strzelecki kept silent, and it was not until 1856 that he referred to his discovery in his work *Gold and Silver*, concluding curtly that great discoveries were often the work of many people. Officially, the discoverer of gold in Australia is believed to be Edward Hargraves, who made the discovery in 1851 and received a high reward for it.

POZnan · Wydawnictwo Miejskie Posnania · ENVIROTECH · Kosciuszko Heritage · Polis Polonii · Fundacja Rozwoju Miasta Poznania · Biblioteka Raczyńskich · RADA OSIEDLA GŁUSZYNA · CYRYL

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Australia • Góra Kościuszki
Australia • Mount Kosciuszko

Widok na Górę Kościuszki ze szczytu sąsiedniej Góry Townsend, tu stanął Strzelecki i zdjąwszy kapelusz, nadał nazwę górze, CC BY-SA 4.0 John Wormell „View from Mt Townsend towards Mt Kosciuszko"

View of Mt Kosciuszko from the summit of neighbouring Mt Townsend, this is where Strzelecki stood and, taking off his hat, named the mountain, Wormell J., *View from Mt Townsend towards Mt Kosciuszko*, CC BY-SA 4.0.

Krzyż na szczycie Góry Kościuszki i granitowy głaz z tablicą z brązu upamiętniającą stulecie odkrycia i zdobycia góry przez Strzeleckiego, odsłoniętą 17 lutego 1940 r. (w 1997 r. zastąpiono ją nową tablicą, oryginalna znajduje się w Ambasadzie RP w Canberze), ze zb. Kosciuszko Heritage Inc.

Cross on the summit of Mt Kosciuszko and granite boulder with bronze plaque commemorating the centenary of Strzelecki's discovery and conquest of the mountain unveiled on 17 February 1940 (replaced by a new plaque in 1997, the original is in the Polish Embassy in Canberra), courtesy of Kosciuszko Heritage Inc.

W Sydney Strzelecki poznał Jamesa Macarthura, z którym w grudniu 1840 roku wyruszył na kolejną australijską ekspedycję, tym razem na południe, w Góry Śnieżne, najwyższe pasmo górskie w Wielkich Górach Wododziałowych. W wyprawie towarzyszyli im pomocnik Macarthura – młody James Riley, aborygeński przewodnik Charlie Tarra i dwóch służących, z których jeden był Irlandczykiem, zesłańcem do kolonii karnej. Macarthur szukał nowych pastwisk (jego ojciec hodował owce), a Strzelecki prowadził badania geologiczne i klimatyczne. Obaj zamierzali zdobyć najwyższy szczyt kontynentu. Wspólnie wspięli się na szczyt Mount Townsend, ale Strzelecki za pomocą swoich instrumentów ocenił, że sąsiedni szczyt jest wyższy. To wówczas, w obecności Macarthura, nazwał ten szczyt Górą Kościuszki. Był 12 marca 1840 roku. Wspiął się na niego sam, ponieważ zapadał wieczór i Macarthur zdecydował, że wróci do obozu.

In Sydney, Strzelecki met James Macarthur, who in December 1840 joined him on another Australian expedition, this time southwards into the Snowy Mountains, the highest mountain range in the Great Dividing Mountains. They were accompanied by Macarthur's assistant, the young James Riley, the Aboriginal guide Charlie Tarra and two servants, one of whom was an Irishman, an exile to a penal colony. Macarthur was looking for new pastures (his father raised sheep) and Strzelecki was conducting geological and climate research. Both intended to climb the continent's highest peak. Together, they climbed to the summit of Mount Townsend, where Strzelecki, using his instruments, assessed that the neighbouring peak was higher. It was then, in the presence of Macarthur, that he named the peak Mt Kosciuszko. The date was 12 March 1840. He climbed the mountain alone as evening was falling, and Macarthur decided to return to camp.

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Australia • Rzeka Murray
Australia • Murray River

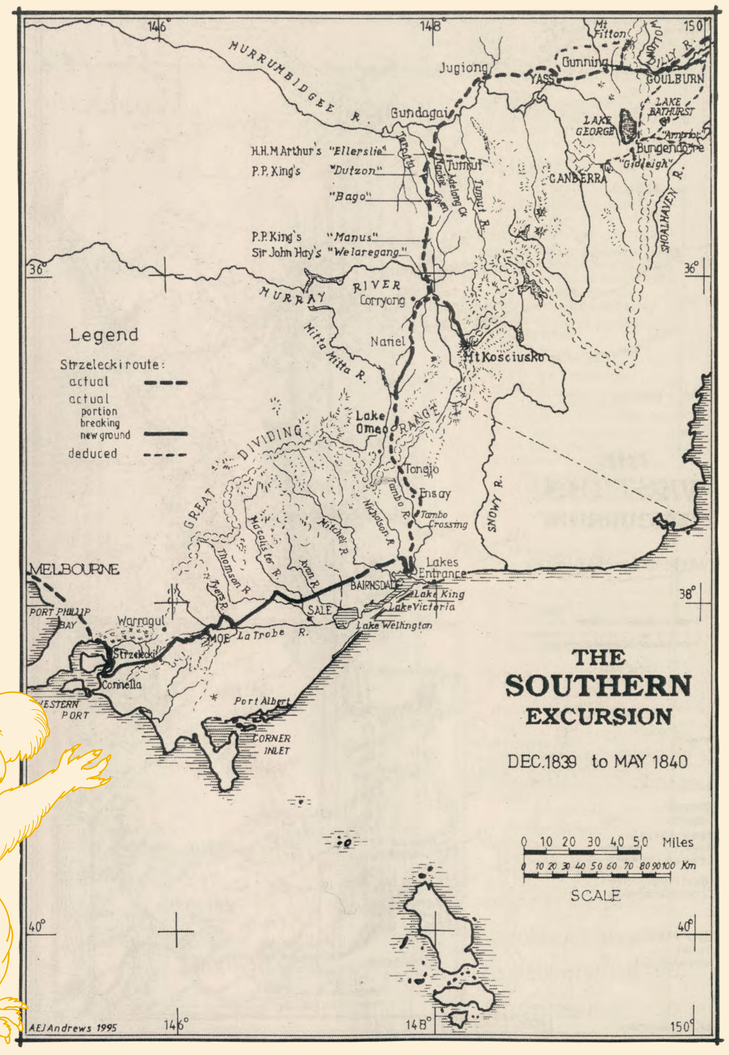

Ekspedycja Strzeleckiego i Macarthura na południe Australii [w:] L. Paszkowski, *Paweł Edmund Strzelecki. Podróżnik – odkrywca – filantrop*, Poznań 2021

Expedition of Strzelecki and Macarthur to southern Australia [in:] Paszkowski L., *Paweł Edmund Strzelecki. Podróżnik – odkrywca – filantrop*, Poznań 2021

Dolina rzeki Murray, fot. z 2009 r., A. Kozek, ze zb. Kosciuszko Heritage Inc.

Murray River Valley, photo from 2009, Kozek A., courtesy of Kosciuszko Heritage Inc.

W 1840 roku w czasie ekspedycji w Góry Śnieżne na południu Australii Strzelecki zidentyfikował źródła rzeki Murray, prześledził jej dopływy (wraz z rzeką Darling jest najdłuższą rzeką Australii) i naniósł na mapę. W raporcie przekazanym gubernatorowi Nowej Południowej Walii George'owi Gippsowi, w którym jako pierwszy w historii opisał Góry Śnieżne, informował, że źródła rzeki Murray zlokalizował dzięki imponującym widokom z Góry Kościuszki. Rzeka zachwyciła Strzeleckiego, nazwał ją wzniosłą u źródła, kiedy płynie w głębokim wąwozie, i piękną w dolinie, gdzie meandruje wśród bujnej roślinności.

In 1840, during an expedition to the Snowy Mountains in southern Australia, Strzelecki identified the source of the Murray River, traced its tributaries (along with the Darling River, it is Australia's longest river) and plotted them on a map. In a report to New South Wales Governor George Gipps, where he was the first ever to describe the Snowy Mountains, he informed him that he had located the source of the Murray River thanks to the impressive views from Mount Kosciuszko. The river captivated Strzelecki, he called it sublime at its source, as it flows through a deep gorge, and beautiful in the valley where it meanders among lush vegetation.

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Australia • Ziemia Gippsa

Australia • Gippsland

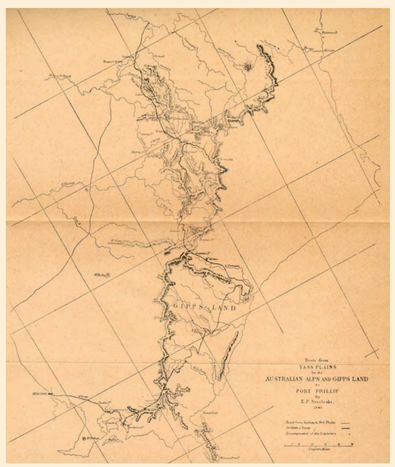

Paprocie w Gippsland, fot. A. Kozek, ze zb. Kosciuszko Heritage Inc.

Ferns in Gippsland photograph by A. Kozek, courtesy of Kosciuszko Heritage Inc

Pierwsza mapa Ziemi Gippsa (Gippsland) wykonana przez Strzeleckiego [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

First map of Gippsland made by Strzelecki [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Obelisk w Korumburze, jeden z siedmiu obelisków poświęconych Strzeleckiemu w Gippsland wzniesionych w 1927 r., fot. F. Molski, ze zb. Kosciuszko Heritage Inc.

Obelisk in Korumbura, one of seven obelisks dedicated to Strzelecki in Gippsland erected in 1927, photograph by F. Molski, courtesy of Kosciuszko Heritage Inc

Po zdobyciu Góry Kościuszki Paweł Edmund Strzelecki z towarzyszami wędrówki ruszył dalej na południe Australii, eksplorując, jak pisał w sprawozdaniu, krainę nieznaną białym ludziom (chociaż przed nim byli hodowcy bydła, którzy przeganiali tamtędy swoje stada). Nazwał ją Gippsland, na cześć gubernatora Nowej Południowej Walii George'a Gippsa, i sporządził jej mapę. Opisał tę krainę jako teren rozległych dolin, rzek, jezior, łagodnych wzniesień i bujnej roślinności, idealny dla przyszłych osadników, hodowców bydła i rolników. Strzelecki szedł pieszo, dźwigając ciężki plecak z instrumentami badawczymi i przedzierając się przez gęste, cierniste zarośla. Wyprawa się przedłużała, skończyło się jedzenie i być może wędrowcy zginęliby z głodu, gdyby nie aborygeński przewodnik Charlie, który serwował członkom ekspedycji surowe mięso koali. „Wyglądam jak szkielet, okryty łachmanami, prawie bez spodni i butów", pisał w liście do Adyny Turno Strzelecki. Kiedy 19 maja 1840 roku ekspedycja dotarła do Melbourne, wzbudziła sensację – przed nimi żaden biały człowiek nie wyszedł z lasów Gippsland.

After conquering Mount Kosciuszko, Paweł Edmund Strzelecki and his trekking companions set off further south in Australia, exploring, as he wrote in his report, a land unknown to white men (although there had been cattle ranchers before him who drove their herds there). He named it Gippsland, in honour of New South Wales Governor, George Gipps, and mapped it. He described the land as an area of vast valleys, rivers, lakes, mild hills and lush vegetation ideal for future settlers, cattle ranchers and farmers. Strzelecki walked, carrying a heavy rucksack with survey instruments and trudging through thick, thorny scrub. The expedition was dragging on, food was running out and the trekkers might have starved to death, had it not been for the Aboriginal guide Charlie, who served the members raw koala meat. "I look like a skeleton, covered in rags, almost without trousers or shoes," wrote Strzelecki in a letter to Adyna Turno. When the expedition reached Melbourne on 19 May 1840, they caused a sensation - no white man had come out of the forests of Gippsland before them.

POZnań · Wydawnictwo Miejskie Posnania · ENVIROTECH · Kosciuszko Heritage · Puls Polonii · Fundacja Rozwoju Miasta Poznania · Biblioteka Raczyńskich · RADA OSIEDLA GŁUSZYNA · CYRYL

Tasmania

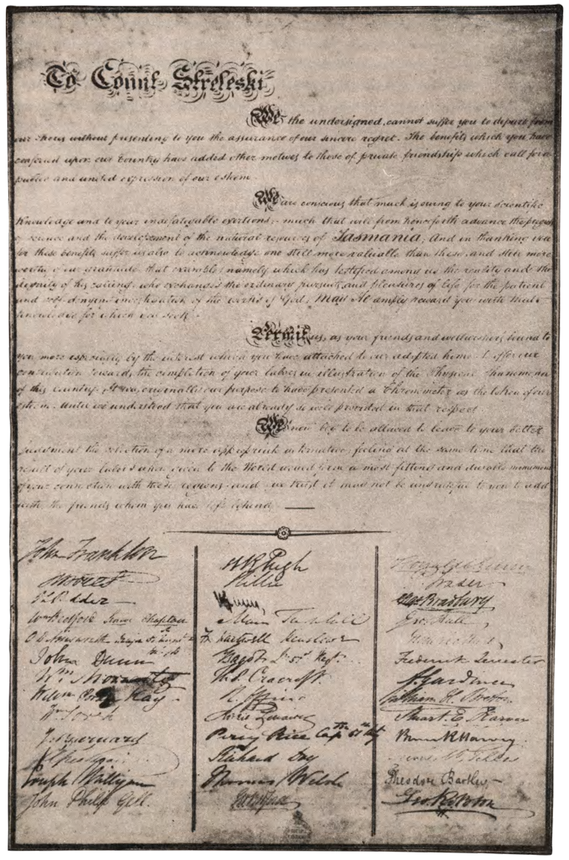

Adres dziękczynny mieszkańców Tasmanii [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace,* Warszawa 1957

Thanksgiving address by Tasmanian residents [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

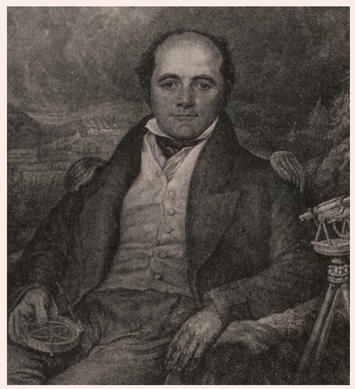

Paweł Edmund Strzelecki, drzeworyt Józefa Cholewińskiego, „Kłosy" 1873, John Franklin, gubernator Tasmanii, i jego żona Jane [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Paweł Edmund Strzelecki, woodcut by Józef Cholewiński, *Kłosy* 1873, John Franklin, governor of Tasmania, and his wife Jane [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Dom w Launceston, w którym Strzelecki mieszkał na Tasmanii [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

The house in Launceston where Strzelecki lived in Tasmania [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Na Tasmanii Strzelecki zaprzyjaźnił się z sir Johnem Franklinem i jego drugą żoną Jane. John Franklin, oficer Królewskiej Marynarki Wojennej (Royal Navy), żeglarz i badacz Arktyki, był gubernatorem Tasmanii w latach 1836–1843. Darzył Strzeleckiego wielkim szacunkiem i bardzo cenił jego wkład w wiedzę o geografii i geologii wyspy. Biograf Strzeleckiego Wacław Słabczyński nazwał ich relację „jedną z najbardziej błyskotliwych przyjaźni naukowych w 1. połowie XIX wieku". Tę opinię potwierdza fakt, że kiedy Franklin wrócił do Europy, a potem wypłynął w kolejną podróż badawczą i razem ze statkiem zaginął, Strzelecki zebrał pokaźną kwotę na poszukiwania rozbitków (Franklin zmarł w 1847 roku, a jego okręt odnaleziono dopiero w 2014 roku). Czas spędzony na Tasmanii był prawdopodobnie jednym z najlepszych naukowo, najspokojniejszych i interesujących towarzysko okresów w życiu Strzeleckiego. Kiedy 29 września 1842 roku opuszczał wyspę, mieszkańcy wystosowali do niego adres dziękczynny, pod którym podpisali się wszyscy szanowani obywatele kolonii.

In Tasmania, Strzelecki befriended Sir John Franklin and his second wife Jane. John Franklin, a Royal Navy officer, sailor and Arctic explorer, was governor of Tasmania from 1836 to 1843. He held Strzelecki in high esteem and greatly valued his contribution to the knowledge of the island's geography and geology. Strzelecki's biographer Wacław Słabczyński called their relationship "one of the most brilliant scholarly friendships in the first half of the 19th century." This opinion is corroborated by the fact that when Franklin returned to Europe and then set sail on another research voyage and disappeared with his ship, Strzelecki raised a substantial sum to search for the shipwrecked men (Franklin died in 1847 and his ship was only found in 2014). The time spent in Tasmania was arguably one of the best in scientific terms, most peaceful and socially interesting periods of Strzelecki's life. When he left the island on 29 September 1842, the inhabitants presented him with a thanksgiving address signed by all the respected citizens of the colony.

POZnań · Wydawnictwo Miejskie Poznania · ENVIROTECH · Kosciuszko Heritage · Pułk Pilotów · Fundacja Rozwoju Miasta Poznania · Biblioteka Raczyńskich · RADA OSIEDLA GŁUSZYNA · CYRYL

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Tasmania

Tasmańskie ekspedycje Strzeleckiego [w:] L. Paszkowski, *Paweł Edmund Strzelecki. Podróżnik – odkrywca – filantrop*, Poznań 2021

Strzelecki's Tasmanian expeditions [in:] Paszkowski L., *Paweł Edmund Strzelecki. Podróżnik – odkrywca – filantrop*, Poznań 2021

Tasmania, fot. z 2012 r., R. Nawrot

Tasmania, photo from 2012, R. Nawrot

7 lipca 1840 roku Paweł Edmund Strzelecki wypłynął z Port Philip w Australii i 24 lipca przybył do Launceston na Ziemi van Diemena (od 1856 roku Tasmania). Na wyspie spędził dwa lata (1840–1842). Tasmania była wtedy, podobnie jak Australia, brytyjską kolonią karną. W czasie czterech podjętych wypraw Strzelecki zbadał prawie wszystkie części Tasmanii, a podczas ostatniej, morskiej ekspedycji eksplorował wyspy w Cieśninie Bassa między Tasmanią a południowym wybrzeżem Australii. Badał i opisywał złoża węgla, a jego badania geologiczne i mineralogiczne zaowocowały imponującą kolekcją skamielin, dzięki której przyczynił się do znaczącego rozwoju australijskiej paleontologii.

On 7 July 1840, Pawel Edmund Strzelecki set sail from Port Philip in Australia and arrived in Launceston on van Diemen's Land (Tasmania after 1856) on 24 July. He spent two years on the island (1840-1842). Tasmania was then, like Australia, a British penal colony. During the four expeditions he undertook, Strzelecki explored almost all parts of Tasmania, and on his last, offshore expedition, he explored the islands in the Bass Strait between Tasmania and the southern coast of Australia. He explored and described coal deposits, and his geological and mineralogical studies resulted in an impressive fossil collection, thanks to which he contributed to the significant development of Australian palaeontology.

POZnań · Wydawnictwo Miejskie Posnania · ENVIROTECH · Kosciuszko Heritage · Puls Polonii · Fundacja Rozwoju Miasta Poznania · Biblioteka Raczyńskich · RADA OSIEDLA GŁUSZYNA · CYRYL

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Mapa podróży
Travel map

Mapa podróży Pawła Edmunda Strzeleckiego [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Travel map of Paweł Edmund Strzelecki [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

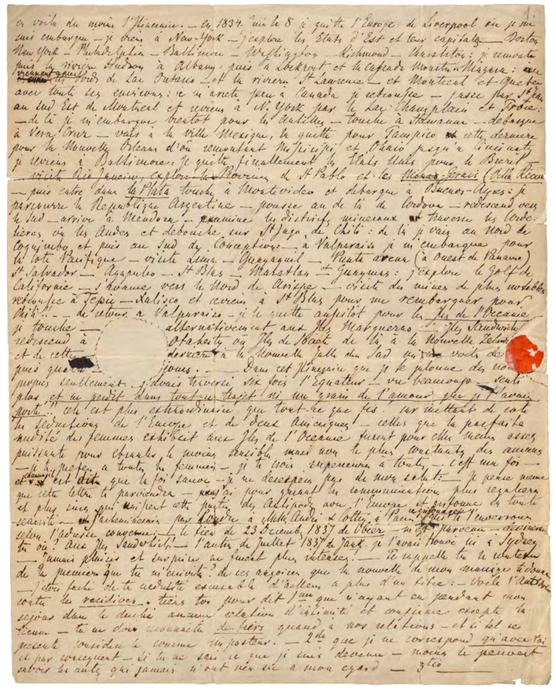

List Pawła Edmunda Strzeleckiego do Adyny Turno z opisem trasy podróży z Europy do Australii (w języku francuskim, niedatowany, prawdopodobnie 1839 r.), ze zb. Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie

Letter from Paweł Edmund Strzelecki to Adyna Turno describing his travel route from Europe to Australia (in French, undated, probably 1839), courtesy of the Scientific Library of the Polish Academy of Arts and Sciences (PAU) and the Polish Academy of Sciences (PAN) in Kraków

22 kwietnia 1843 roku Strzelecki na pokładzie żaglowca *Anna Robertson* po czterech latach opuścił Australię. Przez Bali, Jawę, Borneo i Filipiny dotarł do Hongkongu i Kantonu. W Chinach przebywał kilka tygodni, a potem przez Malezję, Singapur, Indie i Suez dotarł do Algieru, skąd prawdopodobnie udał się do Londynu. Tam zakończyła się jego trwająca ponad dziewięć lat podróż dookoła Ziemi. Odwiedził wszystkie kontynenty z wyjątkiem Antarktydy, przepłynął kilkadziesiąt tysięcy kilometrów na pokładach statków, kilkanaście tysięcy kilometrów przeszedł pieszo (wyliczono, że w samej Australii pokonał ok. 11 tys. km). Konia dosiadał rzadko, tylko wtedy, kiedy musiał. Jego badania geologiczne i mineralogiczne, gromadzenie skamielin oraz okazów flory i fauny wymagały, aby być blisko ziemi.

On 22 April 1843, Strzelecki, aboard the barque *Anna Robertson*, left Australia after four years. Passing through Bali, Java, Borneo and the Philippines, he reached Hong Kong and Guangzhou. He stayed in China for a few weeks, and then arrived in Algiers via Malaysia, Singapore, India and Suez, from where he probably made his way to London. His journey around the globe, which lasted more than nine years, ended there. He visited all the continents with the exception of Antarctica, sailed tens of thousands of kilometres on board ships, walked several thousand kilometres (it has been calculated that he covered some 11,000 kilometres in Australia alone). He rarely rode a horse; only when he had to. His geological and mineralogical research, collecting fossils and specimens of flora and fauna required him to be close to the ground.

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Dzieło życia
A life's work

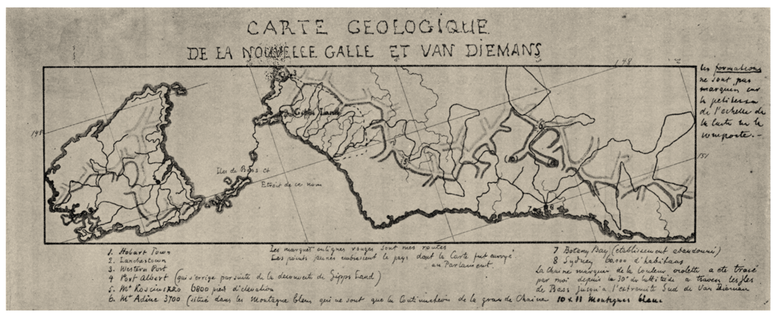

Szkic do mapy geologicznej Australii i Tasmanii sporządzony przez Strzeleckiego [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Sketch for a geological map of Australia and Tasmania by Strzelecki [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

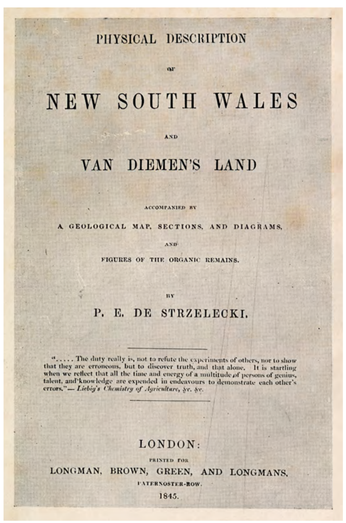

Strona tytułowa *Physical Description of New South Wales and Van Diemen's Land*, Londyn 1845

Cover page of *Physical Description of New South Wales and Van Diemen's Land*, London 1845.

W 1845 roku ukazało się w Londynie dzieło Pawła Edmunda Strzeleckiego *Physical Description of New South Wales and Van Diemen's Land* (Opis fizyczny Nowej Południowej Walii i Ziemi van Diemena), rezultat jego wieloletniej pracy badawczej w Australii i na Tasmanii. Publikacja traktowała o historii, klimacie, geologii, geografii, botanice i zoologii, a także o kondycji Aborygenów. Było to pierwsze kompleksowe opracowanie naukowe o Australii, które przez kolejnych kilkadziesiąt lat było podstawową publikacją o tym kontynencie. W książce Strzelecki umieścił pomniejszoną wersję własnoręcznie sporządzonej mapy geologicznej opisywanych krain, która w oryginale ma 7,5 m. W uznaniu jego wyjątkowych zasług dla nauki 25 maja 1846 roku został odznaczony złotym medalem Królewskiego Towarzystwa Geograficznego.

Mapa geologiczna Nowej Południowej Walii i Ziemi van Diemena (Tasmanii) [w:] P.E. Strzelecki, *Nowa Południowa Walia*, Warszawa 1958

Geological map of New South Wales and van Diemen's Land (Tasmania) [in:] Strzelecki P.E., *Nowa Południowa Walia*, Warszawa 1958

In 1845, Pawel Edmund Strzelecki's *Physical Description of New South Wales and Van Diemen's Land*, the outcome of his many years of research work in Australia and Tasmania, was published in London. The publication covered history, climate, geology, geography, botany and zoology, as well as the condition of the Aborigines. It was the first comprehensive scientific study of Australia and was the staple publication on the continent for the next few decades. In the book, Strzelecki included a scaled-down version of his own hand-drawn geological map of the lands described, which in the original version is 7.5 m long. In recognition of his exceptional contribution to science, he was awarded the gold medal of the Royal Geographical Society on 25 May 1846.

POZnań · Wydawnictwo Miejskie Posnania · ENVIROTECH · Kosciuszko Heritage · Puls Polonii · Fundacja Rozwoju Miasta Poznania · Biblioteka Raczyńskich · RADA OSIEDLA GŁUSZYNA · CYRYL

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Darwin

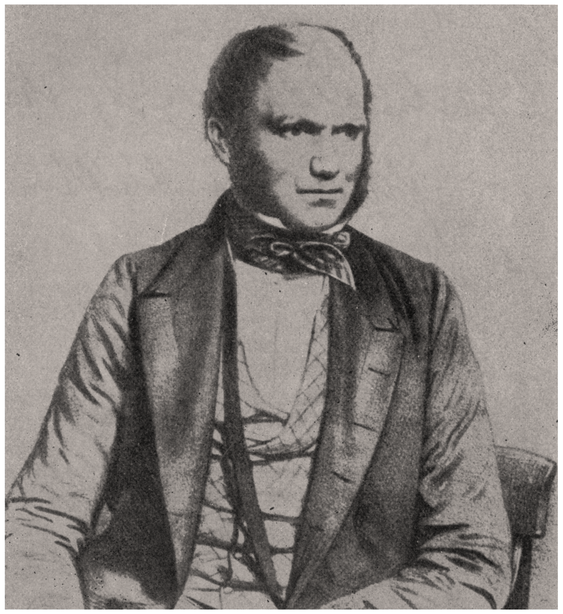

Karol Darwin w 1849 r. [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Charles Darwin in 1849 [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

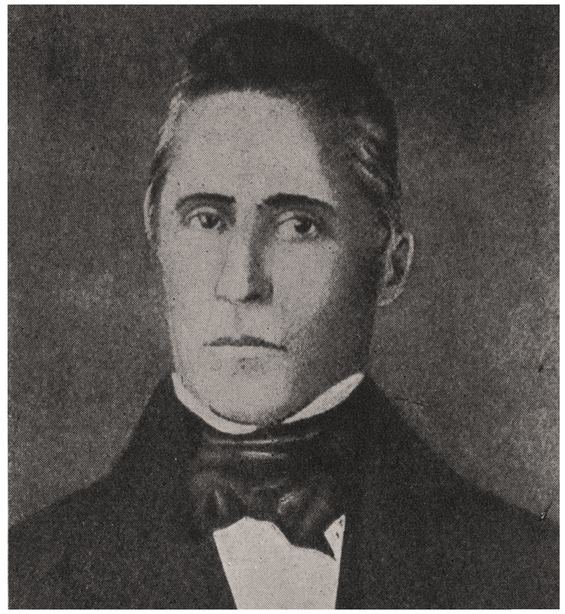

Paweł Edmund Strzelecki, portret z lat 20. XIX w. [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Paweł Edmund Strzelecki, portrait from the 1820s [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

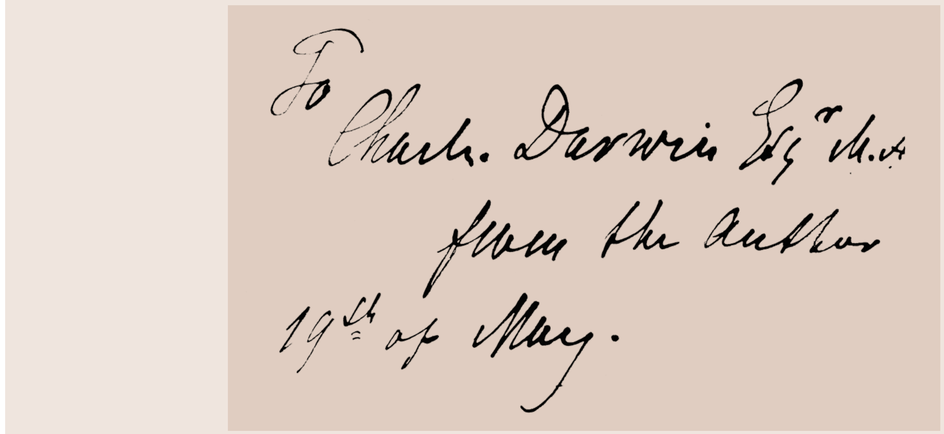

Dedykacja Strzeleckiego w książce wysłanej Darwinowi [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Strzelecki's dedication in a book sent to Darwin [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

W najważniejszym dziele naukowym Pawła Edmunda Strzeleckiego *Physical Description of New South Wales and Van Diemen's Land* (Opis fizyczny Nowej Południowej Walii i Ziemi van Diemena) znalazły się cztery tablice z ilustracjami skamielin z kolekcji Karola Darwina, przyrodnika, twórcy teorii ewolucji, badacza i podróżnika. Obaj znali się zapewne już wcześniej, aktywnie działając w kołach naukowych ówczesnej Anglii. Nic zatem dziwnego, że Strzelecki wysłał jeden z pierwszych egzemplarzy swojej książki Darwinowi, opatrując go stosowną dedykacją. Biograf Strzeleckiego Wacław Słabczyński odnalazł na Uniwersytecie Yale list Darwina do Strzeleckiego, w którym Darwin dziękuje za książkę, gratuluje jej wydania, wyraża podziw dla wielości poruszanych w niej tematów i chwali styl literacki autora, chociaż sam Strzelecki miał wątpliwości co do poprawności swojej angielszczyzny.

Paweł Edmund Strzelecki's most important scientific work, *Physical Description of New South Wales and Van Diemen's Land*, included four boards with illustrations of fossils from the collection of Charles Darwin, naturalist, creator of the theory of evolution, explorer and traveller. The two must have known each other earlier, having been active in scientific circles in England at the time. It is, therefore, not surprising that Strzelecki sent one of the first copies of his book to Darwin, inscribing it with an appropriate dedication. Strzelecki's biographer Wacław Słabczyński found a letter from Darwin to Strzelecki at Yale University, in which Darwin thanks him for the book, congratulates him on its publication, expresses his admiration for the multitude of topics covered in the book and praises the author's literary style, although Strzelecki himself had doubts about the correctness of his English.

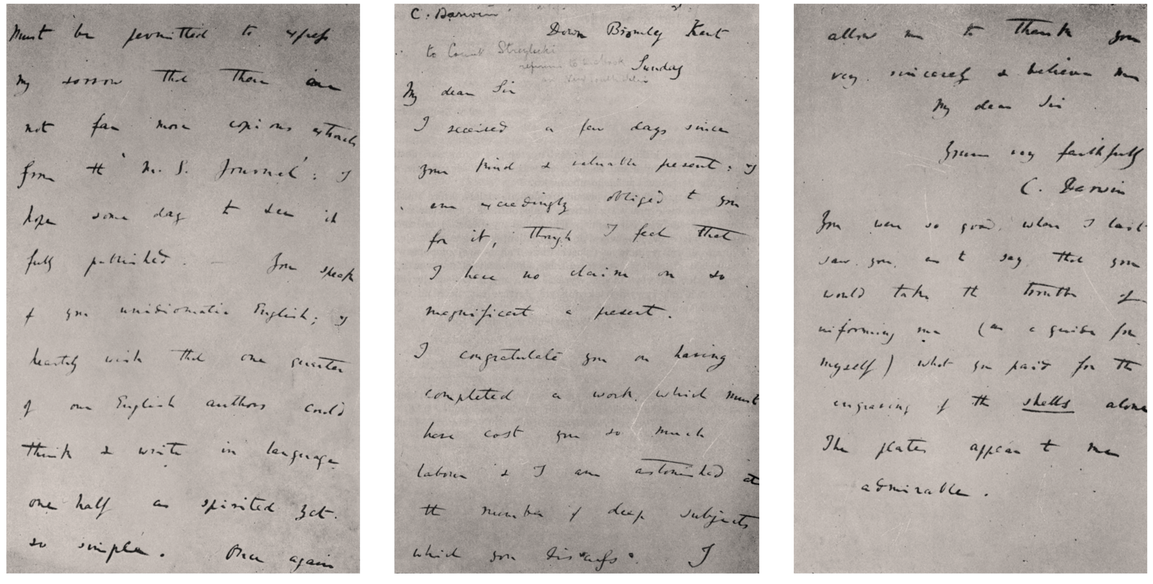

List Darwina do Strzeleckiego, 1845 r. [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Letter from Darwin to Strzelecki, 1845 [in:] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

POZnań · Wydawnictwo Miejskie Posnania · ENVIROTECH · Kosciuszko Heritage · Puls Polonii · Fundacja Rozwoju Miasta Poznania · Biblioteka Raczyńskich · RADA OSIEDLA GŁUSZYNA · CYRYL

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Irlandia • Wielki Głód
Ireland • The Great Famine

Old Chapel Lane, Skibbereen [w:] „Sketches in the West of Ireland”, „The Illustrated London News”, 13 lutego 1847 r., ze zb. National Library of Ireland

Old Chapel Lane, Skibbereen from “Sketches in the West of Ireland”, “The Illustrated London News”, February 13, 1847, courtesy of the National Library of Ireland

W latach 1845–1849 zaraza zniszczyła uprawy ziemniaka, który był podstawą wyżywienia Irlandczyków. W całym kraju zapanowała klęska głodu, a niedożywienie spowodowało epidemie biegunki, cholery, tyfusu i czerwonki. Zanim dotarła pomoc, ludzie masowo umierali, a kiedy już dotarła, była niewystarczająca. W całej Irlandii z powodu głodu i chorób zmarło ponad milion mieszkańców, a półtora miliona wyemigrowało, głównie do Stanów Zjednoczonych. W 1847 roku powołano Brytyjskie Towarzystwo Pomocy Ofiarom Głodu w Irlandii i Szkocji, do którego zgłaszali się filantropi wspomagający dotacjami jego działalność. Jednym z niosących pomoc humanitarną głodującym był Paweł Edmund Strzelecki, który został przedstawicielem Towarzystwa w hrabstwach Donegal, Mayo i Sligo w północno-zachodniej Irlandii.

Kuchnia Towarzystwa Przyjaciół Cork, „The Illustrated London News”, 16 stycznia 1847 r., ze zb. National Library of Ireland

The Cork Society of Friends Soup House, “The Illustrated London News”, January 16, 1847, courtesy of the National Library of Ireland

In 1845-1849, blight destroyed potato crops, the staple food of the Irish. Famine struck across the country and malnutrition caused epidemics of diarrhoea, cholera, typhoid and dysentery. Before relief arrived, people died *en masse*, and when it finally did arrive, it was inadequate. Across Ireland, more than a million people died of starvation and disease and one and a half million emigrated, mainly to the United States. In 1847, the British Relief Association of Ireland and Scotland was established and philanthropists came forward to support its work with donations. Among those bringing humanitarian aid to the starving was Pawel Edmund Strzelecki, who became the Association’s representative in the counties of Donegal, Mayo and Sligo in north-west Ireland.

Wielki głód w Irlandii, A.S.G. Stopford, ok. 1840 r., ze zb. National Library of Ireland

Famine in Ireland, A.S.G. Stopford, c. 1840s, Courtesy of the National Library of Ireland

POZnan · Wydawnictwo Miejskie Posnania · ENVIROTECH · Kosciuszko Heritage · Puls Polonii · Fundacja Rozwoju Miasta Poznania · Biblioteka Raczyńskich · RADA OSIEDLA GŁUSZYNA · CYRYL

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Irlandia • Wielki Głód

Ireland • The Great Famine

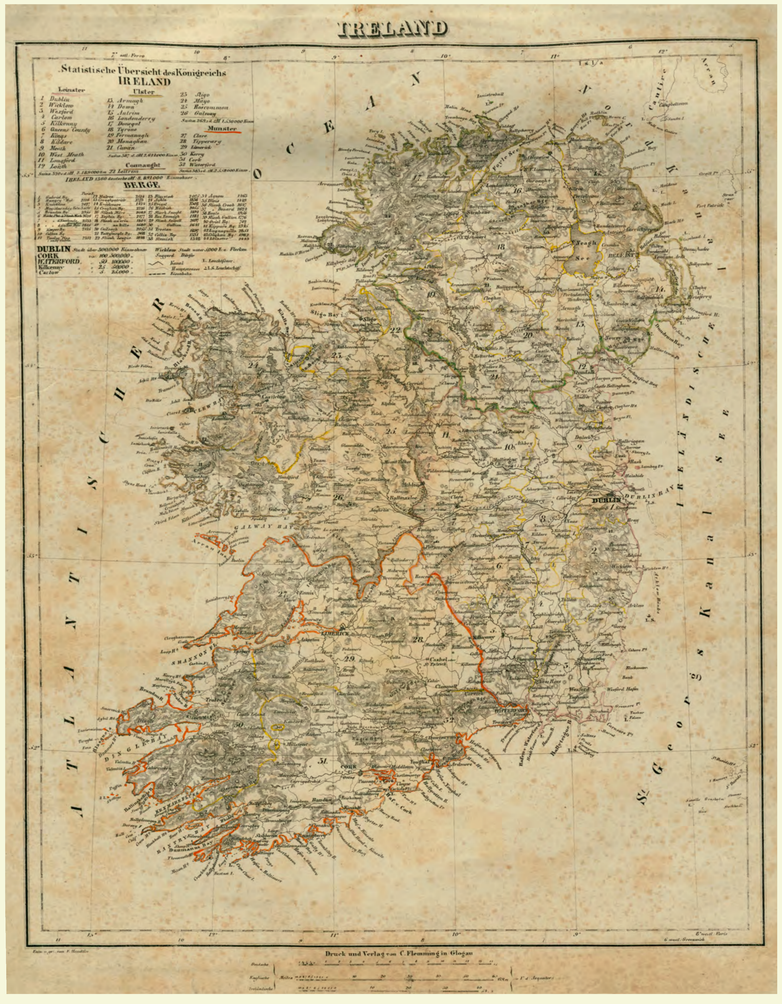

Mapa Irlandii, *Vollständiger Hand-Atlas der neueren Erdbeschreibung über alle Theile der Erde in 80 Blättern*, Glogau 1844, C. Flemming, ze zb. Biblioteki Raczyńskich

Map of Ireland, Flemming C., *Vollständiger Hand-Atlas der neueren Erdbeschreibung über alle Theile der Erde in 80 Blättern*, Glogau 1844, courtesy of the Raczyński Library

Sackvill Street (dzisiaj O'Donnell Street) w Dublinie, gdzie w domu pod nr. 12 mieszkał Paweł Edmund Strzelecki, „Illustrated London News", t. 2, ze zb. State Library Victoria

Sackville Street (today's O'Donnell Street) in Dublin, where Paweł Edmund Strzelecki lived at number 12., "Illustrated London News", vol. 2, courtesy of the State Library Victoria

Tablica pamiątkowa na elewacji domu handlowego Clerys w Dublinie, Robert Sobociński, brąz, 2015, fot. ze zb. R. Sobocińskiego

Plaque on the facade of Clerys department store in Dublin, Robert Sobociński, bronze, 2015, photo from the collection of R. Sobocinski

W czasie Wielkiego Głodu w Irlandii Strzelecki, jako przedstawiciel Brytyjskiego Towarzystwa Pomocowego, skupił się na ratowaniu dzieci. Wdrożył i realizował dwa programy: dożywianie dzieci w szkołach i podniesienie poziomu higieny, połączony z edukacją. Dzięki tym działaniom dzieci otrzymywały bezpłatny posiłek, a myjąc ręce, minimalizowały ryzyko zachorowania na tyfus czy dur brzuszny. Irlandczycy szacują, że dzięki wiedzy i poświęceniu Strzelecki uratował od śmierci głodowej 200 tys. dzieci. Pracował charytatywnie.

During the Great Famine in Ireland, Strzelecki, as a representative of the British Relief Association, focused on saving children. He implemented and carried out two programmes: feeding children in schools and improving hygiene, combined with education. Through these measures, children received a free meal and, by washing their hands, minimised the risk of contracting typhoid or typhoid fever. The Irish estimate that Strzelecki saved 200,000 children from starvation through his knowledge and dedication. He did charitable work.

POZnań · Wydawnictwo Miejskie Posnania · ENVIROTECH · Kosciuszko Heritage · Puls Polonii · Fundacja Rozwoju Miasta Poznania · Biblioteka Raczyńskich · RADA OSIEDLA GŁUSZYNA · CYRYL

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Irlandia • Wielki Głód

Ireland • The Great Famine

Famine (Głód), pomnik Rowana Gillespiego w Dublinie, 1997, fot. ze zb. Fundacji Kultury Irlandzkiej

Famine, a sculpture by Rowan Gillespie in Dublin, 1997, photo by courtesy of the Irish Culture Foundation

Wielki Głód w Irlandii skończył się w 1849 roku. 4 maja tego roku Strzelecki złożył zeznania przed Izbą Lordów z dwóch lat swojej działalności humanitarnej w tym kraju. Powiedział m.in., że z taką nędzą jak w Irlandii nie spotkał się dotąd nigdzie na świecie. W październiku w artykule w „The Times" nazwał Irlandię kolonią brytyjską, co doskonale definiowało stosunki panujące w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii od unii z 1801 roku. Za swoją działalność w Irlandii Strzelecki został Kawalerem Orderu Łaźni. W Irlandii jest traktowany jak bohater narodowy.

Pomnik Wielkiego Głodu w Sligo, mieście portowym w północno-zachodniej Irlandii, fot. ze zb. Fundacji Kultury Irlandzkiej

The Famine Memorial in Sligo, a port town in north-west Ireland, photo by courtesy of the Irish Culture Foundation

Pomnik w hrabstwie Clare w zachodniej Irlandii, fot. ze zb. Fundacji Kultury Irlandzkiej

Monument in County Clare county in west Ireland, photo by courtesy of the Irish Culture Foundation

The Great Famine in Ireland came to an end in 1849. On 4 May that year, Strzelecki reported to the House of Lords on his two years of humanitarian work in the country. One of the things he said was that he had never encountered such misery as in Ireland anywhere in the world. In an article in *The Times* in October, he referred to Ireland as a British colony, which perfectly defined the relationship that had prevailed in the United Kingdom of Great Britain and Ireland since the union of 1801. For his work in Ireland, Strzelecki received the title of Knight Companion of the Bath. In Ireland, he is treated as a national hero.

POZnań · Wydawnictwo Miejskie Posnania · ENVIROTECH · Kosciuszko Heritage · Puls Polonii · Fundacja Rozwoju Miasta Poznania · Biblioteka Raczyńskich · RADA OSIEDLA GŁUSZYNA · CYRYL

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Anglia • Ostatnie lata
England • The last years

Paweł Edmund Strzelecki z lady Herbert, żoną lorda Sidneya Herberta, wdową po sekretarzu ds. wojny w Departamencie Wojny, w Wilton House [w:] W. Słabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Paul Edmund Strzelecki with Lady Herbert, wife of Lord Sidney Herbert, widow of the Secretary of War in the War Department, at Wilton House [in] Słabczyński W., *Paweł Edmund Strzelecki: podróże – odkrycia – prace*, Warszawa 1957

Dom w Londynie, w którym Strzelecki mieszkał w latach 1855–1873 [w:] L. Paszkowski, *Paweł Edmund Strzelecki. Podróżnik – odkrywca – filantrop*, Poznań 2021

The house in London where Strzelecki lived between 1855 and 1873 [in:] Paszkowski L., *Paweł Edmund Strzelecki. Podróżnik – odkrywca – filantrop,* Poznań 2021

W 1850 roku Strzelecki podróżował po Europie. W uzdrowisku w Bawarii ratował zdrowie nadwerężone durem brzusznym, którego nabawił się, niosąc pomoc głodującym Irlandczykom (ślady tej choroby pozostały z nim do końca życia). Odbył podróż na Krym, pomagał ubogim w emigracji do Australii, aktywnie działał w Królewskim Towarzystwie Geograficznym w Londynie, do którego został przyjęty w 1853 roku, i udzielał się towarzysko. 20 czerwca 1860 roku nadano mu honorowy tytuł doktora prawa cywilnego Uniwersytetu Oksfordzkiego. Pozostawał w przyjacielskich stosunkach z Florence Nightingale, najsłynniejszą na świecie pielęgniarką i pionierką nowoczesnego pielęgniarstwa. Mieszkał w Londynie przy 23 Savile Row, zdaniem jego kuzynki Narcyzy Żmichowskiej – w bardzo komfortowych warunkach. Na początku lat 70. XIX wieku czuł się już bardzo źle, miał raka wątroby. Zmarł 6 października 1873 roku. Pochowano go na cmentarzu Kensal Green w Londynie. W testamencie wyraził wolę, aby po jego śmierci wszystkie dokumenty, notatki i listy zostały spalone, co prawdopodobnie uczyniono.

In 1850, Strzelecki travelled around Europe. At a sanatorium in Bavaria, he restored his health, strained by typhoid fever, which he had contracted while bringing aid to the starving Irish (the vestiges of this illness remained with him for the rest of his life). He travelled to Crimea, helped the impoverished emigrate to Australia, was active in the Royal Geographical Society in London, to which he was admitted in 1853, and led a lively social life. On 20 June 1860, Strzelecki was granted an honorary degree of D.C.L. from the University of Oxford. He remained on friendly terms with Florence Nightingale, the world's best-known nurse and founder of modern nursing. He lived in London at 23 Savile Row, according to his cousin Narcyza Żmichowska – in very comfortable conditions. By the early 1870s, Strzelecki was very unwell; he had liver cancer. Paweł Edmund Strzelecki died on 6 October 1873. He was buried in Kensal Green Cemetery in London. In his will he expressed his wish that all documents, notes and letters should be burnt after his death, which was probably done.

POZnań · Wydawnictwo Miejskie Posnania · ENVIROTECH · Kosciuszko Heritage · Puls Polonii · Fundacja Rozwoju Miasta Poznania · Biblioteka Raczyńskich · Rada Osiedla Głuszyna · CYRYL

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Pomnik w Jindabyne
Monument in Jindabyne

Jerzy Sobociński, twórca pomnika Pawła Edmunda Strzeleckiego, przy pracy nad gipsowym modelem monumentu w skali 1:1, 1987, ze zb. H. Sobocińskiej-Sobaszkiewicz

Jerzy Sobociński, sculptor of the monument of Paweł Edmund Strzelecki, at work on a 1:1 scale plaster model of the statue, 1987, from the collection of H. Sobocińska-Sobaszkiewicz

Montaż pomnika Pawła Edmunda Strzeleckiego w Jindabyne, wrzesień–październik 1987, ze zb. H. Sobocińskiej-Sobaszkiewicz

Installation of the statue of Paweł Edmund Strzelecki in Jindabyne, September-October 1987, from the collection of H. Sobocińska-Sobaszkiewicz

W 1988 roku obchodzono 200. rocznicę przybycia Pierwszej Floty, czyli datowane na 1788 rok początki białego osadnictwa w Australii (pierwszymi osadnikami byli brytyjscy zesłańcy w tworzonych na antypodach koloniach karnych). Z tej okazji polonijne organizacje australijskie wyszły z inicjatywą budowy pomnika Strzeleckiego. Ostatecznie monument ufundowały ówczesne władze Polski Ludowej jako dar dla społeczeństwa Australii. Po wizycie przedstawicieli Polonii australijskiej w Polsce postanowiono nie ogłaszać konkursu i projekt oraz wykonanie pomnika zlecono poznańskiemu rzeźbiarzowi Jerzemu Sobocińskiemu. Figurę i granitowy cokół przetransportowano do Sydney na pokładzie statku.

The 200th anniversary of the arrival of the First Fleet, the origins of white settlement in Australia, which dates to 1788 (the first settlers were British exiles in the penal colonies being established in the antipodes) was celebrated in 1988. On this occasion, the Polish community organisations in Australia came up with an initiative to build a monument to Strzelecki. Eventually, the monument was funded by the then authorities of the People's Republic of Poland as a gift to the Australian people. After a visit by representatives of Australian Polonia in Poland, it was decided not to announce a competition, and the design and construction of the monument was commissioned to Jerzy Sobociński, a sculptor from Poznań. The statue and the granite plinth, in dozens of pieces, were shipped to Sydney.

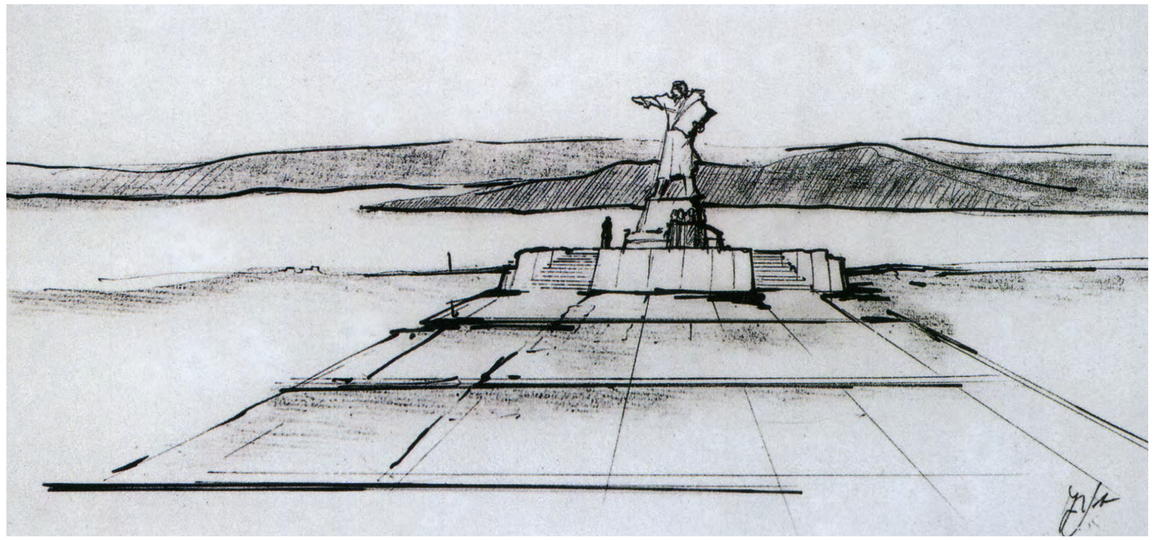

Jerzy Sobociński, szkic sytuacyjny pomnika Pawła Edmunda Strzeleckiego, 1987, ze zb. H. Sobocińskiej-Sobaszkiewicz

Jerzy Sobociński, situational sketch of the statue of Paweł Edmund Strzelecki, 1987, from the collection of H. Sobocińska-Sobaszkiewicz

Jerzy Sobociński, szkic pomnika Pawła Edmunda Strzeleckiego, 1987, ze zb. H. Sobocińskiej-Sobaszkiewicz

Jerzy Sobociński, sketch of the statue of Pawel Edmund Strzelecki, 1987, from the collection of H. Sobocińska-Sobaszkiewicz

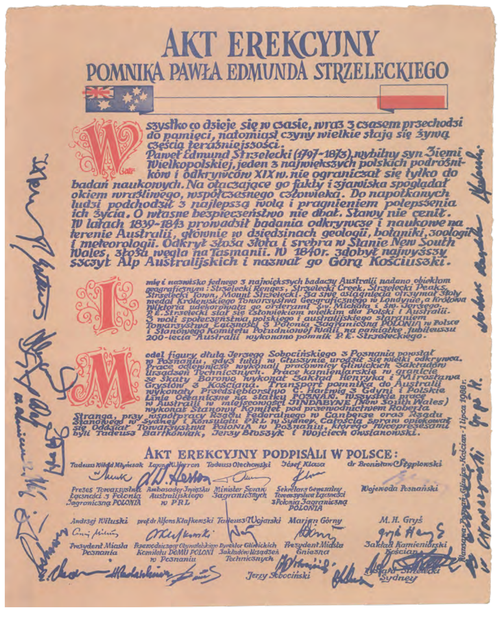

POZnań
Wydawnictwo Miejskie Poznania
ENVIROTECH
Kosciuszko Heritage
Fundacja Rozwoju Miasta Poznania
Biblioteka Raczyńskich
RADA OSIEDLA GŁUSZYNA
CYRYL

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Pomnik w Jindabyne
Monument in Jindabyne

Drogowskaz Khancoban – Jindabyne w Geehi w Nowej Południowej Walii, na horyzoncie widać grań Hannels Spur, po której szedł Strzelecki w drodze na Górę Kościuszki, fot. z 2009 r., A. Kozek, ze zb. Kosciuszko Heritage Inc.

Khancoban – Jindabyne signpost in Geehi, New South Wales, on the horizon you can see the Hannels Spur ridge along which Strzelecki walked on his way to Mount Kosciuszko, 2009 photo by A. Kozek, courtesy of Kosciuszko Heritage Inc.

Pomnik Strzeleckiego w Jindabyne, fot. M. Godlewski, ze zb. Kosciuszko Heritage Inc.

Statue of Strzelecki in Jindabyne, photo by M. Godlewski, courtesy of Kosciuszko Heritage Inc.

Australijski pomnik Pawła Edmunda Strzeleckiego stanął nad brzegiem pięknego jeziora w Banjo Paterson Park w miasteczku Jindabyne w stanie Nowa Południowa Walia, 37 km od Góry Kościuszki, 470 km od Sydney i 160 km od stolicy Australii Canberry, przy drodze w Góry Śnieżne. Jest bardzo okazały – brązowa figura wraz z cokołem i platformą widokową ma około 11 m wysokości. Strzelecki z monumentu prawą ręką wskazuje na Górę Kościuszki, najwyższy szczyt Australii, który odkrył i zdobył w 1840 roku. Odsłonięcie pomnika odbyło się 14 listopada 1988 roku.

The Australian statue of Paweł Edmund Strzelecki stands on the shores of a beautiful lake in Banjo Paterson Park in the town of Jindabyne in the state of New South Wales, 37 km from Mount Kosciuszko, 470 km from Sydney and 160 km from the Australian capital Canberra, along the road into the Snowy Mountains. It is very imposing - the bronze statue, including the plinth and viewing platform, is about 11 metres high. From the monument, Strzelecki points with his right hand to Mount Kosciuszko, the highest peak in Australia, which he discovered and climbed in 1840. The unveiling of the monument took place on 14 November 1988.

Pamiątkowy medal wybity z okazji odsłonięcia pomnika Pawła Edmunda Strzeleckiego w Jindabyne, Jerzy Sobociński, 1988, ze zb. H. Sobocińskiej-Sobaszkiewicz

Commemorative medal minted on the occasion of the unveiling of the monument to Paweł Edmund Strzelecki in Jindabyne, Jerzy Sobociński, 1988, from the collection of H. Sobocińska-Sobaszkiewicz

POZnań · Wydawnictwo Miejskie Posnania · ENVIROTECH · Kosciuszko Heritage · Puls Polonii · Fundacja Rozwoju Miasta Poznania · Biblioteka Raczyńskich · RADA OSIEDLA GŁUSZYNA · CYRYL

2023

rok Pawła Edmunda Strzeleckiego

the year of Paweł Edmund Strzelecki

Pamięć
Commemoration

Kościół św. Wojciecha na Wzgórzu św. Wojciecha w Poznaniu, fot. z 1990 r., B. Cynalewski, ze zb. MKZ w Poznaniu

St Adalbert Church on St Adalbert's Hill in Poznań, photo from 1990, B. Cynalewski, courtesy of MKZ (City Heritage Conservation Office), Poznań

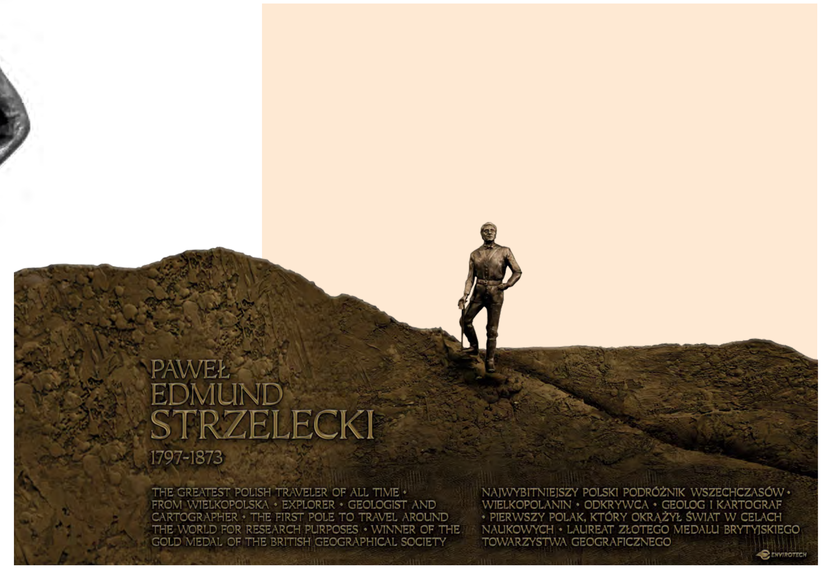

Wizualizacja tablicy upamiętniającej Pawła Edmunda Strzeleckiego przy kościele św. Wojciecha w Poznaniu, ufundowanej przez Envirotech Sp. z o.o., proj. Wiesław Koronowski, 2022

Visualisation of the plaque commemorating Paweł Edmund Strzelecki at St Adalbert's Church funded by Envirotech Sp. z o.o., designed by Wiesław Koronowski, 2022

18 listopada 1997 roku na cmentarzu Kensal Green w Londynie dokonano ekshumacji doczesnych szczątków Pawła Edmunda Strzeleckiego. Spoczywały w niewielkiej, wąskiej, ołowianej trumnie, do której przymocowana była pęknięta i zaśniedziała tablica imienna. Trumnę umieszczono w drewnianej, zaplombowanej skrzyni, przewieziono na londyńskie lotnisko Heathrow i przetransportowano do Warszawy, a stamtąd samochodem do Poznania. 29 listopada trumna spoczęła w sarkofagu w Krypcie Zasłużonych Wielkopolan w podziemiach kościoła św. Wojciecha na Wzgórzu św. Wojciecha.

On 18 November 1997, the mortal remains of Paweł Edmund Strzelecki were exhumed at Kensal Green cemetery in London. They were buried in a small, narrow, lead coffin with a cracked and mouldy name plaque attached to it. The coffin was placed in a sealed wooden box, taken to London Heathrow Airport and transported to Warsaw, and from there by car to Poznań. On 29 November, the coffin was laid in a sarcophagus in the Crypt of Meritorious Citizens of Greater-Poland in the vaults of St Adalbert's Church on St Adalbert's Hill.

Tablica Pawła Edmunda Strzeleckiego z cmentarza Kensal Green w Londynie

Plaque of Paweł Edmund Strzelecki from Kensal Green cemetery in London

Sarkofag z doczesnymi szczątkami w Krypcie Zasłużonych Wielkopolan w kościele św. Wojciecha w Poznaniu, fot. z 1997 r., ze zb. MKZ w Poznaniu

Sarcophagus with the mortal remains of Strzelecki in the Crypt of Meritorious Citizens of Greater-Poland in St Adalbert Church in Poznań, photo from 1997, courtesy of MKZ (City Heritage Conservation Office), Poznań